

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

**Харків
2020**

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юріївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотоверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

А 43

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Забеліна Г.Д. Використання казкотерапії в логопедичній роботі з розвитку мовлення у дошкільників із заїканням.....	115
Завадська О.А. Умови психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзії.....	121
Зінов'єва О.В. Діагностика розвитку довільної регуляції навчально-пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.....	126
Злобіна Н.М. Використання піктограм, як засобу комунікації дітей із синдромом Дауна.....	132
Калашиник С.В. Огляд методик корекції поведінкових порушень у дітей з РАС.....	138
Катріч А.М. Застосування елементів Монтессорі – терапії у сенсорному вихованні дітей із ЗПР.....	143
Кірпа Д.О. Ігрові вправи як засіб профілактики порушень писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку.....	149
Колот С.Б. Логопедична ритміка для дітей з загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ).....	156
Комір С.М. Роль і місце дихальних вправ в корекції заїкання	160
Комкова О.М. Формування довільної уваги у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення.....	167
Костенко В.А. Складання розповіді за сюжетною картиною як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення у роботі з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.....	175
Кривоніс Д.О. Гра як засіб мовленнєвого розвитку дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.....	181
Лактіонова О.М. Особливості обстеження зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня	186
Літвін Л.М. Діяльність реабілітаційного центру «Право вибору» щодо інклюзії дітей та людей з порушеннями у сучасне суспільство.....	190
Малєєва А.М. Рівні соціалізованості дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.....	195
Мамедова Л.Б. Розвиток соціальної компетентності дітей з РАС засобами соціальних історій.....	200
Маркіна Н.В. Формування емоційного здоров'я дітей засобами музикотерапії.....	208
Маркова Л.В. Стратегія формування потреби у спілкуванні дітей з розладами аутистичного спектру.....	211
Мироненко А. В. Комплексний підхід до розвитку звуковимови у дітей з порушенням слуху.....	218
Мірошніченко І.А. Формування функціональних цілей міждисциплінарною командою фахівців, як засіб реалізації програм допомоги для дітей з моторними порушеннями.....	224
Мірошніченко О.В. Використання музикотерапії в подоланні дизартрії у дошкільників.....	232
Міщенко О. А. Вокальні вправи та вокально-ритмічні ігри як засоби формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.....	237

ВОКАЛЬНІ ВПРАВИ ТА ВОКАЛЬНО-РИТМІЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ІНТОНАЦІЙНО-РИТМІЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ

У статті розглядаються вокальні вправи та вокально-ритмічні ігри як засоби формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. Проводиться ознайомлення із дотичними до вокалізації методиками та їх впливом на досліджуваний феномен.

Ключові слова: вокальні вправи, інтонаційно-ритмічна сторона мовлення, загальне недорозвинення мовлення.

Постановка проблеми. Дошкільні навчальні заклади відповідно до ЗУ «Про дошкільну освіту» професійно вирішують питання забезпечення соціально-психологічної реабілітації та адаптації дитини шляхом спеціально організованого навчально-виховного процесу у комплексі з корекційно-розвивальною та лікувально-оздоровчою роботою.

Формування мовленнєвої компетентності є одним із пріоритетних завдань розвитку дитини у дошкільному навчальному закладі. На сьогодні спостерігається збільшення кількості дітей із мовленнєвими порушеннями – «... на 20% за останні п'ять років (Ханеман М.), що відповідає 17–42% усіх дітей дошкільного віку, причому існує стійка тенденція до збільшення цього показника» [5, с. 5].

Показово, що Безверха І. Г., Солодовник М. К., Школьник С. Я. наголошують, що перед фахівцем-логопедом постає питання щодо вірного добору адекватних засобів, методів і форм логопедичного впливу, які повинні повністю відповідати віковим та психолого-фізіологічним можливостям дитини, крім того, володіти значним корекційно-розвивальним потенціалом та високою ефективністю. Серед таких засобів можна виділити логопедичну ритміку та використання вокальних вправ.

Аналіз досліджень і публікацій. З боку вокальних технік: Самарська О., Стасько Г., Тодорова Л., та інші. Зі сторони логоритміки: Волкова Г. А.,

Гоголева М. Ю., Золотарьова О. І., Клезович О. В., Чеснокова Л. В., та інші. З боку корекції мовленнєвих порушень: Бондар В. І., Боряк О. В., Ленів З. І., Рибцун Ю. В. та інші. Досліджували дотичні до вокалізації методики: Віноградова Д., Рокитянська Т, Сизон Л., Сладковська Ю., Тютюнникова Т. та інші. Із психологічної складової: Проблеми емоційного розвитку загалом та вивчення окремих емоційних станів нормотипічних дітей старшого дошкільного віку цікавили: Аскаріна М. М., Бібанова К. Г., Виготського Л. С., Денисова Н. П., Зінківського Л. С., Запорожець О. В., Кудрявцева В. Т., Неверовича Л. І., Стрелкова Л. П., Фігуріна М. Л. та інших. Питанням емоційного розвитку дітей із ЗНМ, їх інтелекту в цілому або окремим когнітивним функціям чи проблемам соціальної компетенції присвячені доробки: Волкової Л. С., Воронова А. П., Гуровець Г. В., Давидович Л. Р., Левіної Р. Є, Мартиненко І. В., Слинько О. А., Шипіциної Л. М. та інших.

Мета статті: різноаспектно розглянути вокальні вправи та вокально-ритмічні ігри як засоби формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Виклад матеріалу дослідження. Завдання:

1) Навести класифікацію, основні етапи, спрогнозувати можливий вплив використання вокальних вправ на інтонаційно-ритмічну сторону мовлення дітей із ЗНМ. (Назви вправ: поспівка «Ворон», «Як кричить крокодил» (сл. Усачова А., муз. Пінегіна О.), «Музична луна» (Андрєєвої М.); та вокально-ритмічних ігор (назви: «Бум- барабан» та інші).

Джерела свідчать, що обов'язковою передумовою формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ виступає удосконалення їх вокальних та мовленнєвих навичок засобами спеціалізованих фонетичних вправ. Розглядаючи вправу, як «спеціально організовану дію, багаторазове повторення якої спрямовується на покращення якості її виконання», слід враховувати, що вправа виступає об'єднанням тріади основних компонентів – повторюваність, певна організація та цілеспрямованість [1, с. 5]. Вокальні вправи зазвичай є багаточисельними і

мають різні вокальні завдання, адже однорідність у звучанні голосу залежить від сукупності значної кількості компонентів. У вокальній педагогіці вправами (поспівками) «виступають короткі музичні фрази, які утворюються голосними фонемами («І», «Е», «И», «А», «О», «У») чи складами – «МІ», «МЕ», «ЛЬО», «ЛЯ», «ДА», «ДО», «ЗА», «ЗЕ»», які «сольфеджуються» – спів нотами звуків певної висоти та «сольмізуються» – промовляння назв нот у відповідному ритмі для формування необхідних вокально-технічних навичок: «дихання, діапазону, резонування, тембру тощо» [1, с. 5].

За спектром направленості дії вокальні вправи спрямовані на: а) розвиток дзвінкого та легкого звуку; б) відпрацювання чіткості дикції; в) зниження або повне звільнення від скутості щелепи; г) відпрацювання точної інтонації звуку; г) розвиток м'якого, плавного та протяжного звуковедення. Всі зазначені напрями мають прямий чи опосередкований вплив на формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення.

Вбачаючи динаміку завдань, що стоять перед педагогом вокалу, посилюється динаміка та роль вокальних вправ. Так, наприклад, дуже часто у дітей затиснута нижня щелепа – їм пропонується дана вправа: піднести до підборіддя кисть руки і стежити, чи опускається підборіддя під час співу голосних або складів з голосними. Показово, що у процесі роботи над точністю інтонування, варто кисть руки «черепашкою» прикласти до вуха, щоб краще чути себе, що також виступає чудовим способом контролю за інтонацією [2, с. 13-14].

Основна мета навчальних вправ – виховання м'язової рефлексорної пам'яті через самоконтроль та самоаналіз. Всі дефекти співу, як правило, мають набутий характер, саме тому, початковий етап вокальних вправ завжди вміщує прийоми релаксації з наступним конкретним завданням [1, с. 4].

Основні вимоги до вокальних вправ: а) короткотривалість; б) простота за метро-ритмічною будовою; в) мелодична зручність для запам'ятовування; г) вміщення необхідної для навчання фонетичної послідовності (голосних і приголосних звуків та їх поєднання) [1, с. 8].

У науково-методичній літературі вокальні вправи поділяються на три основні групи, що охоплюють прийоми педагогічного впливу на чуттєво-емоційну сферу співаючого: 1) вправи початкового (репродуктивного) рівня, які спираються на просте відтворення основних вокальних понять навіть, без особливого їх усвідомлення і аналізу. Цей вид – узагальнений і обов'язковий навчальний матеріал, який забезпечує необхідний обсяг спеціальних знань; 2) вправи репродуктивно-творчого рівня – власне фонетичні вправи – практичний навчальний матеріал, спрямований на формування співацької культури, який потребує від співака певного рівня усвідомлення навчальних завдань, спрямування практичних зусиль і вміння аналізувати власні дії. [1, с. 11]; 3) вправи, спрямовані на фіксацію внутрішніх відчуттів співака. Цей рівень вправ вимагає активного розвитку аналітичного мислення співака, осмислених навчальних дій на активізацію чуттєво-емоційної сфери у співі, уміння конкретизувати різні відчуття в процесі голосоведення, характеризує розвинене логічне мислення і самоконтроль виконавця [1, с. 11-12].

Завдання 2. Дотичні до вокалізації методики та їх вплив на досліджуваний феномен. Аналіз методичних розробок різного періоду та авторства, які прямо чи опосередковано, торкаються питань формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ, дозволяє констатувати їх значну кількість та тотожний із вокалізацією вплив (а) «Вальдорфська педагогіка» (аспекти евритмії); б) Орф-педагогіка, яка за визначенням Тютюнникової Т. є «(...) єдина у світі педагогіка, яка втілює ідею гри у повній мірі» [4]; в) «виховання талантів» Сузукі Ш. («метод рідної мови»); г) Методика Жак-Далькроза Е. (триєдиність музики, слова та руху (...)) та інших).

Серед значних здобутків згаданих методів, у контексті нашого дослідження: а) «рухова візуалізація мелодичного малюнку»; б) «Body percussion – розвиток відчуття ритму за допомогою рухів тіла» [3]; в) «виховання талантів», зокрема виконавського навику, за «методом рідної мови» та інше

Завдання 3. Простежити взаємозалежність зазначеного феномену із психологічною складовою, а саме, особливостями емоційного розвитку нормотипічних дітей старшого дошкільного віку та дітей зазначеного віку із ЗНМ. Згідно з різноаспектним аналізом проблеми емоційного розвитку нормотипічних дітей старшого дошкільного віку, більшість дослідників наголошували на значущості для даної вікової групи ролі емоційної сфери та першочерговості виховання почуттів. Дошкільний вік виступає первинним етапом соціалізації та характеризується низкою задач: а) долучення до загальнолюдських цінностей; б) встановлення міжособистісних взаємин; в) бурхливий розвиток емоційної сфери за етапами: 1) розвиток (нові інтереси, мотиви та потреби); 2) ускладнення; 3) інтелектуалізація.

Грунтовний аналіз проблеми емоційного розвитку та інтелекту таких дітей показує що наразі актуальним виступає вивчення їх емоційних особливостей (першопричина та зміст страхів; агресивності; підвищення рівня тривожності та ін.), особливо, у процесі інклюзії. За визначенням Мастюкової С. М., процес навчання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ускладнюють саме порушення емоційно-вольової сфери. Аналіз джерел дозволяє припускати притаманність дітям із ЗНМ певної пасивності, сенситивності, залежності від оточуючих, схильності до спонтанної поведінки.

У межах нашого магістерського дослідження була зроблена спроба розробити психокорекційну програму: «Психокорекція рівня тривожності дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) методами вокалізації». Серед позитивних тенденцій психокорекційної роботи виступили: а) зниження рівня тривожності дітей; б) мінімізація проявів пасивності, залучення до ансамблевого виконання; стимулювання до проявів творчості; в) нормалізація рівня сенситивності, шляхом «проживання» різних музичних образів; г) залучення дітей із ЗНМ до дотримання ходу заняття, відпрацювання схильності до спонтанної поведінки; г) формування адекватної «Я-позиції»; г) подолання залежності від оточуючих, допомога в усвідомленні дитиною своєї цінності та унікальності.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Проведене дослідження дозволило під різними кутами розглянути вокальні вправи та вокально-ритмічні ігри у якості засобів формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. Було наведено класифікацію вокальних вправ та основні етапи їх проведення. Здійснено ознайомлення із дотичними до вокальних методиками та їх впливом на досліджуваний феномен (робота над розвитком відчуття ритму за допомогою рухів тіла, рухова візуалізація мелодичного малюнку тощо). Проаналізовано взаємозалежність інтонаційно-ритмічної сторони мовлення із психологічною складовою, а саме, особливостями емоційного розвитку дітей із ЗНМ. Серед перспектив подальших пошуків – експериментально перевірити результати використання вокальних вправ та вокально-ритмічних ігор при формуванні інтонаційно-ритмічної сторони мовлення дітей із ЗНМ

Список використаних джерел:

1. Стасько Г. Основи технології звукотворення у сучасній практиці виховання голосу: навч. мет. посіб. Івано-Франківськ, 2018. 330 с. URL : <http://194.44.152.155/elib/local/3818.pdf>
2. Тодорова Л. Д. Проблеми фальшивого співу у дітей. *Мистецтво та освіта*. 2017. №1 (83). С. 11–15. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/mtao_2017_1_4
3. Школа креативних музичних педагогів. *Виховання музикою* : веб-сайт. URL : <https://dili-dili.com.ua/>
4. Тютюнникова Т. Дао Орф-педагога или как найти цветок папоротника. *Орф Фокус* : веб-сайт. URL : <https://orff.ru/blog/dao-orf-pelagogiki-ili-kak-nayti-cvetok-paporotnika>
5. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: програмно-методичний комплекс. Київ : Кафедра, 2013. 284 с. URL : http://lib.iitta.gov.ua/5812/1/Комплекс_ФФНМ_Рібцун.pdf